

MÂTURÎDİLİK: TEŞEKKÜLÜ, TARİHSEL GELİŞİMİ VE TEMEL GÖRÜŞLERİ

Prof.Dr. Mehmet ATALAN¹

Giriş

İslam düşünce tarihi, yalnızca dinî nasların yorumlanma sürecini değil, aynı zamanda farklı tarihsel, siyasî ve kültürel şartlar altında gelişen fikrî ekollerin teşekkülünü de konu edinmektedir. Bu ekoller arasında Mâturîdilik, Ehl-i Sünnet kelâmının akılcı ve sistematik yorumu bakımından müstesna bir yere sahiptir. Ebû Mansûr el-Mâturîdî'nin görüşleri etrafında şekillenen bu düşünce geleneği, bir yandan erken dönem Hanefî-Mürçîî itikad mirasını devralmış, diğer yandan kendi döneminin çok katmanlı mezhebî ve fikrî tartışmalarına cevap vererek özgün bir kelâm sistemi ortaya koymuştur. Bu yönüyle Mâturîdilik, yalnızca belirli inanç meselelerine çözüm üreten dar çerçeveli bir mezhep değil; bilgi, varlık, insan, din ve toplum anlayışı bakımından bütüncül bir düşünce yapısıdır.

Mâturîdiliğin ortaya çıktığı IV./X. ve V./XI. yüzyıllar, İslam dünyasında mezhebî rekabetin, siyasî kırılmaların ve entelektüel çoğulculuğun yoğun biçimde yaşandığı bir dönemdir. Mu'tezile, Şîî-İsmâîlî akımlar, Kerrâmiyye, Hadis Taraftarları ve diğer itikadî oluşumların etkili olduğu bu tarihsel bağlamda Mâturîdilik, özellikle Horasan ve Mâverâünnehir bölgesinde Hanefî gelenek içerisinde gelişmiş; akılcı, vahyi ve insan sorumluluğunu birlikte temellendiren bir yaklaşım sunmuştur. Bu durum, onun sadece kendi çağında değil, sonraki yüzyıllarda da geniş bir coğrafyada etkili olmasını sağlamıştır.

Özellikle Türklerin İslamlaşma sürecinde ve Türk-İslam kültür havzasının teşekkülünde Mâturîdiliğin belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Hanefî fikhî ile kurduğu yakın ilişki sayesinde bu ekol, inanç ile amel, akıl ile nakil, din ile toplumsal hayat arasında dengeli bir çerçeve oluşturmuş; Selçuklu ve Osmanlı gibi büyük siyasî yapılarda uzun süre etkisini sürdürmüştür. Bu bakımdan Mâturîdilik, sadece bir kelâm mezhebi olarak değil, aynı zamanda geniş bir medeniyet tasavvurunun fikrî omurgalarından biri olarak değerlendirilmelidir.

Bu çalışmada Mâturîdilik; teşekkül süreci, tarihsel gelişimi ve temel görüşleri çerçevesinde ele alınacaktır. Öncelikle Mâturîdiliğin doğduğu tarihsel ve entelektüel ortam incelenecek, ardından Hanefilikten Mâturîdiliğe uzanan fikrî zemin

¹ Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri İslam Mezhepleri Tarihi Öğretim Üyesi

değerlendirilecektir. Daha sonra İmam Mâturîdî'nin hayatı, eserleri ve kendisinden sonraki etkisi üzerinde durulacak; son bölümde ise bilgi kuramı, tevhid, nübüvvet, iman-amel ilişkisi, insan fiilleri, din-şariat ayrımı ve imamet anlayışı gibi temel meseleler bağlamında Mâturîdî düşüncesinin ana esasları ortaya konulacaktır.

1. Mâturîdîliğin Tanımı

Mâturîdîlik, İslam düşünce tarihinde özellikle IV./X. ve V./XI. yüzyıllarda, İmam Ebû Mansûr el-Mâturîdî'nin görüşleri etrafında teşekkül eden kelâmî bir düşünce ekolüdür. Adını kurucusu kabul edilen Mâturîdî'den alan bu ekol, Ehl-i Sünnet düşüncesinin akılcı ve sistematik yorumlarından birini temsil etmektedir. Mâturîdîlik, yalnızca bir kelâm ekolü değil; aynı zamanda Hanefî fıkıh geleneğiyle yakın ilişki içinde gelişmiş, Türklerin din anlayışı üzerinde derin etkiler bırakmış geniş çaplı bir entelektüel gelenektir.

2. Mâturîdîliğin Ortaya Çıktığı Tarihsel ve Entelektüel Ortam

Mâturîdîliğin doğduğu dönem, İslam dünyasında siyasî, itikadî ve kültürel rekabetin yoğunlaştığı bir zaman dilimine karşılık gelmektedir. IV./X. ve V./XI. yüzyıllarda Bağdat'ta Büveyhîler yükselmiş, Taberistan'da Zeydîler siyasal güç kazanmış, Fâtımî-İsmâîlîler Kuzey Afrika'da devlet kurmuş, Karmatî ve İsmâîlî hareketler ise Horasan ve Mâverâünnehir'de önemli ölçüde etkili hale gelmiştir. Aynı dönemde Mu'tezile, Hadis Taraftarları, Kerrâmiyye, Mürcie, Hâricîlik, Zeydiyye ve İsmâîliyye gibi çeşitli dinî-siyasî oluşumlar bölgede taraftar kazanmaya çalışmaktaydı.

Mâverâünnehir ve Horasan yalnızca İslam içi mezhep mücadelelerinin değil, aynı zamanda farklı din ve kültürlerin de buluşma alanıydı. Maniheizm, Budizm, Brahmanizm, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi inanç sistemlerinin bölgede ibadethaneleri ve merkezleri bulunmaktaydı. Mihne sonrasında Mu'tezile'nin Bağdat ve Basra dışına yönelmek zorunda kalmasıyla Horasan ve Mâverâünnehir, Mu'tezile'nin önemli bir faaliyet alanı haline geldi. Bunun yanında İsmâîlî-Karmatî hareketler ve Kerrâmî çevreler de bölgede güçlü bir sosyal ve ilmî zemin oluşturmuştu. Hadis Taraftarları ise Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî gibi isimlerin eserleri üzerinden etkilerini artırıyorlardı.

Böyle çok katmanlı bir entelektüel rekabet ortamında, fıkıhta Hanefîliğin ve itikatta Mürcie çizgisinin güçlü olduğu bir zeminde İmam Mâturîdî yetişmiş ve Ebû Hanîfe'nin görüşlerini geliştirerek yeni bir kelâmî sistem kurmuştur.

3. Hanefîlikten Mâturîdîliğe: Fikrî Zemin

Mâturîdîliğin fikrî temelleri, büyük ölçüde Ebû Hanîfe ve onun öğrencileri tarafından şekillendirilen Hanefî-Mürcîî gelenek içerisinde aranmalıdır. Bu gelenek,

yalnızca fikhî bir ekolün gelişim sürecini değil, aynı zamanda erken dönem Sünnî itikadının akılcı ve mutedil çizgisinin oluşumunu da ifade etmektedir. Ebû Hanîfe'nin bizzat sistematik kelâm kitapları kaleme almamış olması, onun itikadî görüşlerinin etkisini azaltmamış; aksine bu görüşler, öğrencileri ve yakın çevresi tarafından nakledilerek tedvin edilmiş ve sonraki nesiller için kurucu bir miras haline getirilmiştir. Böylece Hanefilik, sadece amelî-fikhî bir mezhep olarak değil, itikadî ve fikrî bir gelenek olarak da varlık göstermiştir.

Bu çizginin ilk teşekkül merkezi Kûfe'dir. Kûfe, erken dönem İslam düşüncesinde re'y, içtihad ve aklî muhakemenin yoğun biçimde kullanıldığı bir ilmî çevreye sahipti. Ebû Hanîfe'nin burada geliştirdiği düşünce, özellikle iman, amel, büyük günah, insan fiilleri ve siyasî meşruiyet gibi meselelerde, hem Haricî hem de katı kaderci eğilimlere karşı dengeleyici bir yaklaşım ortaya koymuştur. Ancak bu gelenek, Abbasîlerin ilk dönemlerinden itibaren yalnızca Irak'la sınırlı kalmamış; Horasan ve Mâverâünnehir'e taşınarak daha geniş bir coğrafyada yeni bir ilmî ve itikadî zemin kazanmıştır.

Özellikle Belh ve Semerkand, Hanefiliğin ve Mürcî eğilimlerin güçlü biçimde kökleştiği merkezler haline gelmiştir. Bu şehirler, bir yandan İslamî ilimlerin geliştiği önemli kültür havzaları, diğer yandan da Mu'tezile, Kerrâmiyye, Şîî-İsmâîlî akımlar ve Hadis Taraftarları gibi farklı eğilimlerin faaliyet gösterdiği entelektüel rekabet alanlarıydı. Böyle bir ortamda Hanefî-Mürcî gelenek, hem savunmacı hem de sistem kurucu bir mahiyet kazanmıştır. Nitekim Mâtürîdîliğin daha sonra kelâmî bir ekol olarak ortaya çıkışı, yalnızca teorik bir ihtiyacın değil, aynı zamanda bu çoğulcu ve tartışmalı çevrenin doğurduğu tarihsel zorunluluğun sonucudur.

Ebû Hanîfe'nin yakın çevresinde yer alan Ebû Mukâtil es-Semerkandî, bu geleneğin Semerkand'a taşınmasında kilit isimlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Onun, Ebû Hanîfe'nin itikadî görüşlerini bölgedeki ilmî çevrelere aktaran ilk temsilcilerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Ebû Mutî' el-Belhî ile Nusayr b. Yahyâ el-Belhî gibi isimler de, Ebû Hanîfe'ye nispet edilen metinlerin Belh ve çevresinde tanınması, okunması ve aktarılmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Bu şahsiyetler, yalnızca nakil zincirinin halkaları değil; aynı zamanda Hanefî itikadının bölgesel hafızasını inşa eden öncü figürlerdir.

Bu süreçte öne çıkan metinler arasında özellikle *Kitâbu'l-Âlim ve'l-Müteallim* ile *Fıkhu'l-Ebsat* ayrı bir yere sahiptir. Söz konusu eserler, Ebû Hanîfe'ye nispet edilen itikadî görüşlerin sonraki nesillere aktarılmasında temel kaynaklar olarak işlev görmüştür. Bu metinlerde iman, amel, büyük günah, ilahî sıfatlar, kader, kulların fiilleri ve dinî

bilginin mahiyeti gibi meseleler, erken Hanefî-Mürciî çizginin bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bu bakımdan söz konusu eserler, sadece tarihî belge niteliği taşımamakta; aynı zamanda Mâturîdî düşüncenin beslendiği kavramsal çerçevenin de ilk örneklerini sunmaktadır.

Mâturîdî'ye ulaşan Hanefî itikad mirası, işte bu metinler ve bu metinleri taşıyan rivayet zincirleri üzerinden şekillenmiştir. Dolayısıyla Mâturîdîlik, boşlukta ortaya çıkmış yeni bir kelâmî sistem değil; Ebû Hanîfe ile başlayan, Belh ve Semerkand gibi merkezlerde olgunlaşan ve nihayet Ebû Mansûr el-Mâturîdî tarafından sistematik hale getirilen uzun soluklu bir fikrî geleneğin devamı niteliğindedir. Bu sebeple Mâturîdîliği anlamak, yalnızca Mâturîdî'nin kendi eserlerini değil, onu mümkün kılan Hanefî-Mürciî entelektüel arka planı da dikkate almayı gerektirir.

4. İmam Mâturîdî'nin Hayatı ve İlmi Kişiliği

Ebû Mansûr el-Mâturîdî'nin tam adı Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâturîdî'dir. 333/944 yılında Semerkand'da vefat etmiştir. Türk asıllı olma ihtimali güçlü görülmektedir. Semerkand'da Ebû Hanîfe'nin itikadî ve fikhî mirasının sistematik biçimde tartışıldığı önemli bir eğitim merkezi olan Dârü'l-Cüzcâniyye'de yetişmiştir. Burada aldığı eğitim, onun kelâmî sisteminin fikrî zeminini oluşturmuştur.

Bilinen hocaları arasında Ebû Nasr el-İyâzî, Ebû Bekir el-Cüzcânî ve Nusayr b. Yahyâ el-Belhî bulunmaktadır. Hayatını büyük ölçüde Semerkand'da geçirmiş, dışarıya çok seyahat ettiğine dair bilgi bulunmamaktadır. Bu durum, onun daha çok yerel fakat yüksek yoğunluklu bir entelektüel havza içinde yetiştiğini göstermektedir.

5. Mâturîdî'nin Eserleri ve Etkisi

Mâturîdî; kelâm, tefsir, fıkıh, usûl, kıraat ve mezhepler tarihi alanlarında çok sayıda eser vermiştir. Bunların önemli bir bölümü kaybolmuş olmakla birlikte, günümüze ulaşan iki temel eseri özellikle dikkat çekmektedir:

- **Kitâbü't-Tevhîd**
- **Te'vilâtü'l-Kur'ân**

Bu eserler, yalnızca Mâturîdîliğin temel kaynakları değil, aynı zamanda Türk-İslam düşünce tarihinin en önemli metinleri arasında yer almaktadır. *Kitâbü't-Tevhîd*, kelâmın aklî temellerini sistemli biçimde ele alırken; *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, vahiy ile akıl arasındaki dengeyi gözetken özgün bir tefsir anlayışı ortaya koymaktadır.

Mâturîdî'nin bu eserleri, Türklerin din anlayışında akılcılık, itidal ve hoşgörünün kökleşmesine önemli katkı sağlamıştır. Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Velî ve Yunus Emre

gibi mutasavvıfların yetiştiği kültürel havzanın arka planında da Hanefî-Mâturîdî din anlayışının belirleyici olduğu kabul edilmektedir.

6. Mâturîdîlik Sonrası Gelişim

Mâturîdî'nin öğrencilerinin sayısı ve eserleri hakkında bilgiler sınırlıdır. Bununla birlikte, onun düşüncesini sonraki nesillere taşıyan birçok önemli alim yetişmiştir. Bunlar arasında özellikle şunlar öne çıkar:

- Ebû'l-Kâsım es-Semerkindî
- Ebû'l-Muîn en-Neseî
- Ömer en-Neseî
- Ebû Yüsr el-Pezdevî
- Nureddin es-Sâbûnî
- Ebû'l-Berekât en-Neseî

Bu isimler arasında özellikle **Ebû'l-Muîn en-Neseî**, Mâturîdî'nin görüşlerini en iyi sistemleştiren ve açıklayan kelâmcı olarak öne çıkmaktadır. **Ömer en-Neseî** ise bu görüşleri kısa ve öğretici bir akâid metni haline getirerek yaygınlaştırmıştır. Onun akâid metni üzerine yazılan çok sayıdaki şerh, Mâturîdîliğin klasikleşmesinde büyük rol oynamıştır.

Karahanlılar, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde Hanefilik ile Mâturîdîlik birbirinden ayrılmaz bir yapıya dönüşmüş; özellikle Türk dünyasında “itikatta Mâturîdîlik, amelde Hanefilik” anlayışı yaygın kabul görmüştür.

7. Osmanlı Döneminde Mâturîdîliğin Yeniden Değerlendirilmesi

XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı-Safevî çekişmesinin yoğunlaşmasıyla birlikte Mâturîdîlik yeniden öne çıkmıştır. Şîî-İsmâîlî düşünceye karşı akılcı, Sünnî ve Hanefî bir itikad çerçevesi sunması sebebiyle Osmanlı düşünce dünyasında Mâturîdî'nin görüşlerine yeniden ilgi duyulmuştur. İbn Kemal Paşa ve Akkirmânî gibi alimler, Mâturîdî'den övgüyle söz ederek onun düşüncesini yeniden canlandırmışlardır.

8. Mâturîdîliğin Yayılma Alanı

Mâturîdîlik, Hanefilikle birlikte çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Başlıca yayılma alanları şunlardır:

- Horasan ve Mâverâünnehir
- Orta Asya
- Afganistan
- Hindistan ve Pakistan
- Doğu Türkistan

- Malezya ve Endonezya
- Kafkaslar ve Rusya
- Türkiye
- Orta Doğu'nun bazı bölgeleri

Bu yaygınlık, Mâturîdîliğin yalnızca tarihsel bir kelâm ekolü değil, günümüzde de yaşayan bir itikad geleneği olduğunu göstermektedir.

Mâturîdîliğin Temel Görüşleri

9. Bilgi Kuramı

Mâturîdî, İslam düşüncesinde bilgi meselesini sistematik biçimde ele alan ilk büyük kelâmcı olarak kabul edilir. Ona göre insan, doğru bilgiye ulaşabilecek yetilerle donatılmıştır. Bilgiye ulaşmanın üç temel yolu vardır:

- **Duyular**
- **Akıl**
- **Haber**

Duyular, dış dünyaya ait nesnelere hakkında bilgi sağlar. Haber, geçmiş, tarih, vahiy ve toplum tecrübesiyle ilgili bilgilerin aktarım yoludur. Akıl ise hem duyuların hem haberin doğruluğunu değerlendiren temel ölçüttür. Bu yaklaşım, Mâturîdîliğin akli dinî bilginin merkezî unsurlarından biri olarak gördüğünü açıkça göstermektedir.

10. Tevhid Anlayışı

Mâturîdîliğe göre Allah vardır, birdir, ezeldir ve eşi benzeri yoktur. Allah'ın sıfatları vardır; bu sıfatlar ne zatının aynıdır ne de gayrıdır. Allah'ın insan biçiminde düşünülmesini çağrıştıracak naslar teşbihe düşmeden te'vil edilmelidir. Kur'an Allah kelâmıdır ve yaratılmamıştır. Ancak lafız ve ses boyutu itibarıyla yaratılmış yönünden de söz edilebilir.

Mâturîdîliğin en özgün katkılarından biri **tekvin sıfatı** konusudur. Buna göre Allah'ın yaratma fiili ezeli bir sıfat olan tekvin ile açıklanır. Bu anlayış, Mâturîdîliği diğer Sünnî kelâm ekollerinden ayıran önemli özelliklerden biridir.

11. Nübüvvet

Mâturîdîliğe göre peygamberlik insanlık için zorunlu bir kurumdur. İnsan aklı Allah'ın varlığını ve bazı temel ahlâkî ilkeleri bilebilirse de, ibadetlerin şekli, helal-haram sınırları ve ayrıntılı dinî hükümler konusunda vahye ihtiyaç vardır. Bu nedenle peygamberler, insanları ortak bir doğruda toplamak için ilahî rehberlik görevi üstlenmişlerdir. Hz. Muhammed son peygamberdir ve en büyük mucizesi Kur'an'dır.

12. İman ve Amel

Mâturîdîliğin en belirgin görüşlerinden biri, **iman ile amelin birbirinden ayrılmasıdır**. İman, kalbin tasdikıyla gerçekleşir. Ameller ise imanın parçası değil, imanın gereği olan yükümlülüklerdir. Buna göre büyük günah işleyen kimse imandan çıkmaz; günahkâr mümin olur. Allah dilerse onu affeder, dilerse cezalandırır.

Bu yaklaşım, Haricîliğin tekfirci tavrına ve Mu‘tezile’nin “el-menziletü beyne’l-menziletayn” anlayışına karşı geliştirilmiştir. Mâturîdîlik burada Mürcie geleneğinin daha sistematik ve kelâmî biçimini temsil etmektedir.

13. İnsan Fiilleri ve Özgürlük

Mâturîdîlik, insan fiillerinin gerçekliğini kabul eder. İnsan eylemde bulunurken seçen, yönelen ve fiili isteyen taraftır. Allah ise o fiilin yaratıcısıdır. Böylece insan fiilinde hem kulun kesbi hem Allah’ın yaratması söz konusudur. Bu anlayış, cebri reddederken Allah’ın kudretini de dışlamaz.

Bu sistem, insanın sorumluluğunu koruyan dengeli bir özgürlük teorisi sunar. İnsan özgür olduğu için sorumludur; Allah yaratıcı olduğu için mutlak kudret sahibidir.

14. Din-Şeriat Ayrımı

Mâturîdî, din ile şeriat arasında ayırım yapar. Din, bütün peygamberlerde ortak olan değişmez esasları ifade eder: tevhid, nübüvvet, ahlâkî ilkeler ve Allah’a kulluk gibi. Şeriat ise peygamberden peygambere değişebilen hüküm ve ibadet biçimleridir.

Bu ayırım sayesinde Mâturîdî, hem vahyin sürekliliğini hem de şeri hükümlerde tarihsel değişebilirliği açıklayabilmiştir. Böylece dinin sabit özü ile toplumsal hayata dair değişken yönleri arasında teorik bir denge kurmuştur.

15. Siyaset ve İmamet

Mâturîdî’ye göre imamet meselesi dinî olmaktan çok siyasî ve toplumsal bir meseledir. İmam olacak kişide asıl aranması gereken nitelikler takva, basiret, adalet ve ehliyettir. Kureyşlilik şartı ise dinî değil, tarihsel-sosyolojik bir tercihtir. Bu yönüyle Mâturîdî, imamet konusunda Şia’dan farklı olduğu gibi, klasik Sünnî kalıpları da kısmen aşan bir yaklaşım sergilemektedir.

Sonuç

Mâturîdîlik, İslam düşünce tarihinde yalnızca belirli itikadî meseleleri ele alan bir kelâm ekolü olmanın ötesinde, geniş bir tarihsel ve entelektüel sürecin ürünü olarak ortaya çıkmış köklü bir düşünce geleneğidir. Ebû Mansûr el-Mâturîdî’nin şahsında sistematik bir yapıya kavuşan bu ekol, Hanefî-Mürçîî mirası devralarak onu kelâmî düzlemde yeniden inşa etmiş ve akıl ile vahiy arasında dengeli bir ilişki kurmayı başarmıştır. Bu yönüyle Mâturîdîlik, hem erken dönem İslam düşüncesindeki aşırı uçlara

karşı mutedil bir çizgi geliştirmiş hem de Ehl-i Sünnet kelâmının rasyonel temellerini güçlendiren önemli bir temsilcisi olmuştur.

Mâturîdîliğin teşekkül ettiği tarihsel bağlam dikkate alındığında, bu ekolün yalnızca teorik bir ihtiyaçtan doğmadığı; aksine çok çeşitli mezhebî, dinî ve kültürel unsurların bir arada bulunduğu rekabetçi bir ortamda şekillendiği anlaşılmaktadır. Horasan ve Mâverâünnehir gibi bölgelerde Mu‘tezile, Şîî-İsmâîlî hareketler, Hadis Taraftarları ve diğer dinî oluşumların etkili olduğu bir dönemde Mâturîdîlik, bu farklı eğilimlere karşı hem eleştirel hem de sistem kurucu bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu durum, onun yalnızca savunmacı değil, aynı zamanda kurucu bir kelâmî perspektife sahip olduğunu göstermektedir.

Mâturîdî düşüncenin en dikkat çekici yönlerinden biri, bilgi kuramından iman anlayışına, insan fiillerinden din-şariat ayrımına kadar uzanan geniş bir alanda tutarlı ve bütüncül bir sistem sunabilmesidir. Bilginin kaynakları olarak akıl, duyular ve haberi birlikte değerlendirmesi; iman ile ameli birbirinden ayırarak bireysel sorumluluğu merkeze alması; insan fiillerinde özgürlük ile ilahî kudret arasında denge kurması; dinin değişmez esasları ile şariatın tarihsel boyutu arasında ayırım yapması, Mâturîdîliğin özgün katkıları arasında yer almaktadır. Bu yaklaşım, hem dinî metinlerin yorumunda akla önemli bir işlev yüklemekte hem de inanç alanında aşırılıklardan uzak bir denge noktası oluşturmaktadır.

Mâturîdîliğin tarihsel etkisi, yalnızca kelâm alanıyla sınırlı kalmamış; özellikle Hanefilik ile kurduğu yakın ilişki sayesinde geniş bir coğrafyada dinî hayatın şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Türklerin İslamlaşma sürecinde ve Türk-İslam medeniyetinin teşekkülünde Mâturîdîliğin oynadığı rol, bu ekolün sosyo-kültürel boyutunu açıkça ortaya koymaktadır. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde “itikatta Mâturîdîlik, amelde Hanefilik” anlayışının benimsenmesi, bu iki geleneğin birbirini tamamlayan yapısını göstermektedir.

Sonuç olarak Mâturîdîlik, İslam düşüncesinde akıl ile vahiy, birey ile toplum, din ile tarih arasında kurduğu dengeli ilişki sayesinde hem klasik dönemde hem de günümüzde önemini koruyan bir itikad geleneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ekol, sabit ve donuk bir yapıdan ziyade, tarihsel şartlar içinde gelişen, farklı dönemlerde yeniden yorumlanan ve geniş bir coğrafyada yaşayan dinamik bir düşünce sistemidir. Bu nedenle Mâturîdîliği anlamak, yalnızca geçmişe ait bir mezhep incelemesi değil; aynı zamanda günümüz İslam düşüncesinde akıl, özgürlük ve yorum meselesine dair önemli bir perspektif kazanmak anlamına gelmektedir.

